

РЕАЛІЗАЦІЯ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ІНШОМОВНОМУ АУДИТОРНОМУ ДИСКУРСІ

REALIZATION OF SUBJECT-SUBJECTIVE PEDAGOGICAL INTERACTION IN FOREIGN-LANGUAGE INSTRUCTOR-LED DISCOURSE

У статті визначено екстралінгвістичну специфіку аудиторного дискурсу, що зумовлює лінгвопрагматичну специфіку мовленнєвих тактик і комунікативних стратегій. Обґрунтовано доцільність і необхідність розробки та реалізації в процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови особливих форм суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії, спрямованих на набуття студентами прагматичного рівня іноземної професійно-комунікативної компетенції. З'ясовано, що цілеспрямована підготовка студентів до суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії в іноземному аудиторному дискурсі охоплює відповідну організацію процесу навчання, що передбачає співпрацю з викладачами, саморозвиток суб'єктів освітнього процесу, вияв ними особистісних функцій, формування суб'єктності позиції у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Доведено, що найбільш доцільними формами реалізації суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії в іноземному аудиторному дискурсі є такі, провідними ознаками її інструментами яких є: полілог, діалог, міжсуб'єктні відносини, свобода вибору, змісто-творчості, мислєдіяльність, створення ситуації успіху, позитивність оцінювання, рефлексія тощо. Представлено найбільш ефективні форми реалізації суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії в іноземному аудиторному дискурсі.

Ключові слова: суб'єкт-суб'єктна педагогічна взаємодія, іноземний аудиторний дискурс, студент, викладач, іноземна мова.

В статье определено экстралингвистическую специфику аудиторного дискурса, что определяет лингвопрагматическую специфику речевых тактик и коммуникативных стратегий. Обоснована целесообразность и необходимость разработки и реализации в процессе подготовки будущих учителей иностранного языка особых форм субъект-субъектного педагогического взаимодействия, направленного на приобретение студентами прагматического уровня иноязычной профессионально-коммуникативной компетенции. Установлено, что целенаправленная подготовка студентов к субъект-субъектному педагогическому взаимодействию в иноязычной аудиторном дискурсе охватывает соответствующую организацию процесса обучения, предусматривает сотрудничество с преподавателями, саморазвитие субъектов образовательного процесса, проявление

ими личностных функций, формирование субъектности позиции в процессе учебно-познавательной деятельности. Доказано, что наиболее целесообразными формами реализации субъект-субъектного педагогического взаимодействия в иноязычной аудиторном дискурсе являются такие, ведущими признаками и инструментами которых являются: полилог, диалог, межсубъектные отношения, свобода выбора, творчества, мыслительной деятельности, создание ситуации успеха, позитивность оценки, рефлексия и т. д. Представлены наиболее эффективные формы реализации субъект-субъектного педагогического взаимодействия в иноязычном аудиторном дискурсе.

Ключевые слова: субъект-субъектное педагогическое взаимодействие, иноязычный аудиторный дискурс, студент, преподаватель, иностранный язык.

The article outlines the extralinguistic specificity of the instructor-led discourse, which determines the linguistic and pragmatic specificity of speech tactics and communicative strategies. The expediency and necessity of development and implementation of special forms of subject-subjective pedagogical interaction, aimed at acquisition by students the pragmatic level of foreign-language professionally-communicative competence in the process of preparing of future foreign language teachers was substantiated. It was found out that the purposeful preparation of students for subject-subjective pedagogical interaction in foreign-language instructor-led discourse comprises the corresponding organization of the educative process, which involves cooperation with lecturers, self-development of subjects of the educational process, their manifestation of personal purposes, the formation of subjectivity of thinking in the process of learning and cognitive activity. It was proved that the most teleologic forms of realization of subject-subjective pedagogical interaction in foreign-language instructor-led discourse are the following, leading features and means of which are: polylogue, dialogue, intersubjective relationship, free choice, sense-creation, mental activity, creating of a situation of success, positive evaluation, reflection, etc. The most effective forms of realization of the subject-subjective pedagogical interaction in the foreign-language instructor-led discourse are presented.

Key words: subject-subjective pedagogical interaction, foreign-language instructor-led discourse, student, lecturer, foreign language.

УДК 378.147.091.3

Осова О.О.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземної філології
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді.

У зв'язку зі входженням України до єдиного економічного, політичного, культурного й освітнього простору Європи та розширенням діапазону міжнародної співпраці відбуваються зміни в усіх сферах суспільного життя, зокрема в освіті. Останнім часом зросла увага до навчання іноземних мов як важливого інструмента спілкування в діалозі

культур і цивілізацій сучасного світу. Це орієнтує педагогів на творчий пошук новітніх підходів до навчання іноземних мов і адаптації студентів до сучасних європейських і світових вимог. Реалізацію ж новітніх підходів до навчання забезпечують, насамперед, суб'єкт-суб'єктні педагогічні взаємини учасників освітнього процесу. Тому студентам, майбутнім учителям, необхідно якомога

швидше усвідомити важливість організації саме суб'єкт-суб'єктної моделі педагогічної взаємодії. Формування у них ставлення до впровадження інноваційних підходів навчання в освітньому процесі залежить значною мірою від моделей організації педагогічної взаємодії у вищій школі, що ґрунтується на відповідних засадах. Саме організація інноваційної професійно-спрямованої діяльності детермінує необхідність формування в студентів – майбутніх учителів іноземної мови здатності до ефективної реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин в аудиторному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичний аналіз проблеми дає підстави говорити про широкий спектр наукових розвідок, результати яких слугують підґрунтям для подальших досліджень. Так, витoki суб'єкт-суб'єктних взаємин наявні у західній гуманістичній психології ХХ ст. (А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.). Їхні головні положення (позитивна психологічна установка на кожную особистість, довіра до неї, її підтримка; активність особистості як суб'єкта процесу саморозвитку й навчання) визначають засади міжособистісних стосунків викладачів зі студентами. У сучасній науці окреслена проблема стала об'єктом досліджень кола учених. В.Х. Гашимова, С.І. Подмазін, О.М. Легун, С.Л. Яценко визначають ознаки професійно-педагогічної взаємодії викладачів і студентів. І.М. Дичківська, М.Є. Максюта та ін. досліджують умови створення середовища, сприятливого для професійного й особистісного розвитку суб'єктів навчання. Реалізація суб'єктності в процесі мовленнєвої взаємодії представлена в дослідженнях Є.І. Ісаєва, О.М. Леонтьєва, В.І. Слободчикова та ін. Деякі дослідники обґрунтовують роль та особливості діяльності викладача у процесі організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії (І.Д. Бех, О.В. Бондаревська, О.М. Легун, Н.С. Якиманська та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на широке коло досліджень, що розвивають різні аспекти суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії, проблема реалізації суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії в іншомовному аудиторному дискурсі потребує детального вивчення.

Мета статті – визначити екстралінгвістичну специфіку аудиторного дискурсу. Обґрунтувати доцільність і необхідність розробки і реалізації в процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови особливих форм суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії та репрезентувати їх.

Виклад основного матеріалу. Фахова підготовка у педагогічній вищій школі базується на ефективній побудові освітнього процесу, що забезпечує поступову трансформацію пізнавальної діяльності у професійно спрямовану. З огляду на це важливою для майбутніх учителів іноземної

мови під час занять іноземної мови є реалізація суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії з урахуванням усіх аспектів процесу комунікації, а саме інтерактивної, перцептивної та інформативної.

Засадою ефективності мовленнєвої взаємодії педагога й учнів є оволодіння педагогом технологією діалогічності, яка передбачає виконання ним таких професійно-комунікативних функцій: реалізації фактичної функції спілкування, вмотивування навчально-мовленнєвої діяльності учнів, створення і підтримки позитивного емоційного фону мовленнєвої взаємодії, сповнення співбесідника впевненістю у власних силах, рефлексивного аналізу розвитку комунікативної ситуації, оперативної корекції власної комунікативної стратегії, виразу позитивного самосприйняття та сприйняття партнерів по комунікації [2].

Аналітичний огляд педагогічної літератури з теми дослідження та власний педагогічний досвід роботи дозволяє визначити здатність учителя іноземної мови до реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин в іншомовному аудиторному дискурсі як «прагматичний рівень його іншомовної професійно-комунікативної компетенції» [3, с. 1].

До змісту формування прагматичного рівня іншомовної професійно-комунікативної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови відносимо визначене І.Б. Каменською послідовне оволодіння студентами мовленнєвою дією, мовленнєвою тактикою та комунікативною стратегією аудиторного дискурсу [3, с. 1].

У сучасній науково-педагогічній літературі [3; 4] термін «дискурс» визначено як знакову структуру, яку роблять дискурсом її суб'єкт, об'єкт, місце, час, обставини створення. З позицій прагмалінгвістики дискурс є інтерактивною діяльністю учасників спілкування, встановленням і підтриманням контакту, інформаційним та емоційним обміном, впливом один на одного, переплетенням мінливих комунікативних стратегій і їх вербальних і невербальних утілень у практиці спілкування, визначенням комунікативних ходів у єдності їхнього експліцитного й імпліцитного змісту [3; 4].

Як відомо, аудиторний дискурс виступає різновидом дискурсу інституціонального і характеризується чіткими соціально-інституціональними межами освітніх закладів, єдністю комунікативної та педагогічної мети, визначеністю учасників педагогічної мовленнєвої взаємодії, а також виконанням ними соціально-інституціональних ролей [1; 3].

Аналітичний огляд літератури з теми дослідження [2–4] дозволяє стверджувати, що сучасні науковці, зокрема І.Б. Каменська [3], підкреслюють екстралінгвістичну специфіку аудиторного дискурсу, що зумовлює лінгвопрагматичну специфіку мовленнєвих тактик і комунікативних стратегій, які реалізуються в його межах. Звідси випливає доцільність і необхідність розробки і реалізації

в процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови особливих форм суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії, спрямованих на набуття студентами прагматичного рівня іншомовної професійно-комунікативної компетенції.

У контексті досліджуваної проблеми зазначимо, що найбільш доцільними формами навчальної взаємодії у процесі професійно-педагогічної підготовки на заняттях іноземної мови є такі, провідними ознаками й інструментами яких є: полілог, діалог, міжсуб'єктні відносини, свобода вибору, змісто-творчості, миследіяльність, створення ситуації успіху, позитивність оцінювання, рефлексія тощо.

У ході дослідження виявлено, що найбільш ефективним з-поміж нових засобів розвитку мислення майбутніх фахівців, які відповідають специфіці предмета «Іноземна мова», є моделювання ситуацій або технологія ситуаційного навчання. Зазначена технологія у навчанні забезпечує імітацію елементів професійної діяльності, її типових та істотних рис. Її використання на заняттях з іноземної мови дає можливість сформуванню навички та вміння спілкування, розвиває звичку до самоконтролю, сприяє реальній підготовці студентів до майбутньої професійної діяльності та життя в суспільстві в цілому, допомагає зробити заняття з іноземної мови більш живими, цікавими, змістовними, дає можливість студентам більше і частіше висловлювати власні думки, почуття, оцінювання, тобто мислити іноземною мовою. Як зазначає Є.І. Пассов, мовний матеріал варто організувати навколо ситуацій, які розглядаються як системи взаємин тих, хто навчається [7].

Завдання викладача полягає в тому, щоб створити умови практичного оволодіння мовою для кожного студента, створити такі ситуації навчання, що дозволили б кожному проявити свою активність, творчість.

Специфіка використання дискусій, ділових ігор на заняттях з іноземної мови сприяє розвитку діалогічних взаємин, емпатійно-рефлексивних процесів, усвідомлення особистісних ситуацій у спілкуванні – тобто сприяє ефективному розвитку комунікативного потенціалу. Тут слід особливо відзначити, що найважливішою педагогічною умовою розвитку комунікативних умінь особистості є моделювання реальних ситуацій спілкування й педагогічної взаємодії на принципах співпраці та діалогу [5; 6].

Створення сприятливої атмосфери, побудованої на засадах співпраці, відбувається й у ході організації комунікативних та інтерактивних ігор на заняттях практичного курсу іноземної мови. Процесуальною основою цих методів є «комунікативна атака», організована для залучення студентів до взаємодії. Створити сприятливу атмосферу допомагають такі методи, як «Прогноз погоди»,

«Алітерація імені», «Поміняємося місцями», «Заверши фразу», «Комплімент» тощо, що використовуються на початку заняття (5–10 хвилин) без спеціального обладнання з метою встановлення суб'єкт-суб'єктної взаємодії на основі діалогу між учасниками педагогічного процесу.

На практичних заняттях із методики викладання іноземної мови доцільно організувати ділові ігри, що є імітаційними моделями умов і динаміки майбутньої педагогічної діяльності. Тому в ділових іграх студенти беруть на себе ролі, які виконуватимуть після закінчення педагогічного закладу вищої освіти. Серед ролей у професійно-педагогічній сфері ми радимо використовувати такі, як: вчитель-партнер учнів у вирішенні різних комунікативних задач на уроці; вчитель-помічник і керівник учнів у процесі проведення позакласної роботи з іноземної мови у школі; керівник методичних об'єднань із практики мови для колег-учителів тощо.

Результатом стало те, що учасники комунікативно-професійної гри набували необхідних комунікативно-професійних умінь, удосконалювали свою комунікативну поведінку, формування соціокультурної компетенції, удосконалювали професійно значущі знання, частіше почали звертатися до педагогічних і методичних джерел, щоб знайти відповіді на запитання про формування своєї професійно-педагогічної компетентності.

Крім описаних вище форм, методів і прийомів, які забезпечують реалізацію суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії, варто звернути увагу на інтерактивні техніки «Порожнє крісло», «Дерево рішень», «Телефон довіри», «Картинна галерея», «Святковий торт», «6×6×6», «Килим ідей» тощо.

Використання вищезгаданих інтерактивних методів навчання дає можливість студентам навчитися здійснювати прямі та непрямі мовленнєві дії привернення уваги, формулювання мети діяльності, конкретного завдання, проблеми, заохочення до діяльності, умотивування зусиль, вираження схвалення, підтримки, засудження, поради, попередження, оцінювання діяльності тощо; набувати вмінь виражати модус мовлення адекватно ситуації спілкування із залученням до цього як вербальних, так і екстра- та паравербальних засобів.

Висновки. Таким чином, у процесі дослідження виявлено екстралінгвістичну специфіку аудиторного дискурсу, що зумовлює лінгвопрагматичну специфіку мовленнєвих тактик і комунікативних стратегій, які реалізуються в його межах. Обґрунтовано доцільність і необхідність розробки і реалізації в процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови особливих форм суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії, спрямованих на набуття студентами прагматичного рівня іншомовної професійно-комунікативної компетенції.

З'ясовано, що цілеспрямована підготовка студентів до суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії в іншомовному аудиторному дискурсі охоплює відповідну організацію процесу навчання, що передбачає співпрацю з викладачами, саморозвиток суб'єктів освітнього процесу, вияв ними особистісних функцій, формування суб'єктності позиції у процесі навчально-пізнавальної діяльності. Доведено, що найбільш доцільними формами реалізації суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії в іншомовному аудиторному дискурсі є такі, провідними ознаками й інструментами яких є: полілог, діалог, міжсуб'єктні відносини, свобода вибору, змістовності, мислєдіяльність, створення ситуації успіху, позитивність оцінювання, рефлексія тощо.

Що стосується перспектив дослідження проблеми, то зусилля слід спрямувати на вивчення позитивного інноваційного досвіду реалізації суб'єкт-суб'єктної взаємодії у процесі навчання іноземних мов.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Воротникова Ю.С. О лингвистическом статусе лекционного дискурса. URL: http://www.rusnauka.com/24_PNR_2009/Philologia/50796.doc.htm.
2. Гранюк Л.О. Развитие диалогичности как важная детерминанта профессионализма сотрудничества. Диалог культур і духовний розвиток людини: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 24–25 січня 1995 р., м. Київ. К., 1995. С. 17–19.
3. Каменська І.Б. Зміст і принципи формування здатності майбутніх учителів іноземної мови до ефективної мовленнєвої взаємодії в аудиторному дискурсі. URL: http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journal/2011//NIO_8_2011.
4. Карасик В.И. Этнокультурные типы институционального дискурса. Этнокультурная специфика речевой деятельности: сб. обзоров; ИНИОН РАН. М., 2000. С. 37–64.
5. Осова О.О. Ділова гра в системі формування комунікативної компетенції студентів на заняттях іноземної мови. Психолінгвістика: зб. наук. пр.; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди. 2009. № 3. С. 224–228.
6. Осова О.О. Інтерактивна взаємодія як важлива складова професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Наукові записки; Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. 2017. Вип. 153. 2017. С. 681–684.
7. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иномязычному общению. Москва: Рус. яз., 1989. 276 с.